Slovácké lúky u Lednice: cesta k obnově

Filip Lysák, Helena Chytrá, Marie Kotasová Adámková

Slovácké lúky, nacházející se v nivě řeky Dyje na východním okraji Lednice a těsně navazující na známý areál lednického zámeckého parku, představují rozsáhlý komplex nivních luk o rozloze přibližně 200 hektarů. Lokalita představuje unikátní a biodiverzitou bohaté prostředí, které poskytuje vhodné podmínky pro výskyt široké škály rostlinných i živočišných druhů. I přes svou rozlohu a diverzitu však tyto louky utrpěly částečnou ztrátu svých přírodních hodnot. Některé části jsou zařazeny do evropsky významné lokality Niva Dyje a celé území má být zahrnuto do navrhované chráněné krajinné oblasti Soutok. V roce 2023 byla v rámci projektu *Jedna příroda* provedena rámcová studie s cílem posoudit aktuální stav a potenciál obnovy této oblasti.

Slovácké lúky se nachází v těsné blízkosti významné ptačí oblasti Lednické rybníky. Luční louže tak navštěvují snad všichni ptáci, kteří mají v oblibě mělké periodické rozlivy. Foto Oto Bernad

Letní aspekt Slováckých luk. Foto Helena Chytrá

Rosnička zelená (*Hyla arborea*) vyžaduje osluněná, otevřená stanoviště. Foto Marie Kotasová Adámková

Vodní režim luk

Slovácké lúky u Lednice leží v rovinaté krajině nivy řeky Dyje, která se nachází v nadmořské výšce přibližně 160 metrů. Charakteristickým rysem této oblasti je její velmi plochý povrch, s celkovým převýšením nepřesahujícím 3 metry. V jižní části území vyniká písčitý hrb Podholmy, který představuje nejvýraznější elevaci. Další významné geomorfologické prvky tvoří pozůstatky starých říčních ramen svědčící o tom, že původní tok Dyje zde v minulosti probíhal v mnoha větvích. Historicky zde docházelo k významným úpravám vodního režimu Dyje, zejména od doby založení lednického zámeckého parku. Některé části toku byly vytvořeny uměle, zatímco mnohá původní koryta postupem času zanikla. V současnosti je proudění vody podléhající územím plně kontrolováno systémem Zámecké Dyje, který začíná u jezu Bulhary. Tato manipulace vytváří zajímavé podmínky pro život mnoha chráněných živočišných druhů.

Nejzávažnější změnou v ekologii území oproti minulosti je dlouhodobá absence záplav spojená s vodohospodářskými úpravami na Dyji. Historické údaje z blízké nivy Moravy v přirozeném stavu udávají zaplavování (vybřežení vody z koryta toku) po dobu 40 až 70 dní v roce. Povodňová (nebo i srážková) voda v tůních a loužích na povrchu dlouho přetrvávala a spíše než infiltrací ubývala výparem. Dnešní Slovácké lúky přirozený rytmus záplav již desítky let postrádají. Rozsáhlé vodohospodářské úpravy Dyje započaly prokopáním koryta tzv. Nové Dyje v úseku Břeclav – Nové Mlýny a navršením protipovodňových hrází v průběhu let 1968 až 1974. Na to navazovala stavba vodního díla Nové Mlýny. V letech 1974 až 1989 byly postupně vybudovány nádrže Horní, Střední a Dolní. Stavby znamenaly konec pravidelných záplav a rázem vznikl nedostatek vody pro lužní ekosystém celé nivy. To vedlo k postupnému chřadnutí lužního lesa, což neuniklo pozornosti odborníků ani veřejnosti. Přesto však byla změnám v nelesních lučních a mokřadních biotopech věnována jen malá pozornost.

Zpracování studie představovalo velkou výzvu v souvislosti s možnými dopady jímání pitné vody prováděného přímo v daném území pomocí vodního zdroje v Lednici. Z hlediska vegetace by mohly nastat ekologicky významné problémy v případě, že by nadměrné jímání vody způsobilo dlouhodobý pokles hladiny spodní vody až k dosažení štěrkopísčitého podloží. To by mělo za následek zastavení kapilárního vzlínání, což je důležitý zdroj vláhy, který je pro rostliny v obdobích vysokého sucha klíčový. Kapilární vzlínání má také významný dopad na transport rozpuštěných látek včetně solí, což ovlivňuje charakter lučních společenstev. V těch jsou zastoupeny i některé (sub)halofyty.

Jak na revitalizaci?

Snahy o obnovu či podporu vodního režimu v daném území se potýkají s realitou, která brání návratu k přirozené morfologii koryta a dynamice řeky Dyje. Umělé koryto Nové Dyje s ohrázováním spolu s existencí Nových Mlýnů a dalších přehrad v povodí Dyje představují překážky, které znemožňují tuto proměnu. Nicméně, od devadesátých let minulého století se posilují snahy o umělé povodňování lužních lesů, což je směr, který může sloužit jako inspirace pro podobné úsilí i v případě Slováckých luk. V rámci studie ekologické obnovy bylo navrženo několik opatření, která by měla zajistit dostatečný přísun vody do území, a to i přes omezené zdroje vody. Mezi tato opatření patří vybudování mělkých koryt, nebo spíše travnatých průlehů, které by umožnily periodické zaplavování území řízeným způsobem. Při plánování těchto opatření se využívají trasy zaniklých historických koryt a deprese bývalých meandrů. Kromě zaplavování vody z Dyje se navrhuje využít i část vody z vypouštění Lednických rybníků. Nicméně realizace některých navržených opatření může být obtížná, zejména kvůli komplikacím spojeným s mnohovrstevnou ochranou území. Zde se střetávají zájmy památkové ochrany, vodohospodářské ochrany a ochrany přírody, což může ztížit schválení a provádění některých navržených řešení. Další část návrhu revitalizačních opatření se zaměřuje na zrušení otevřených odvodňovacích

Ocúny jesenní (*Colchicum autumnale*) prorůstající nevhodně zanechanou pokosenou biomasou na lokalitě. Foto Marie Kotasová Adámková

Ukázka nevhodného ponechávání nepokosených pásů na lokalitě několik po sobě následujících let. Foto Helena Chytrá

příkopů zemědělské meliorace v jižní části lokality. Jednoduchým zasypáním nebo alespoň částečným uzavřením těchto příkopů by bylo možné snadno obnovit prostor pro periodické záplavy na ploše nejméně 15 hektarů. Další drobná revitalizační opatření by měla být provedena i u Odpadu ze Staré Dyje, především s cílem diverzifikovat nabídku mikrohabitatů. To zahrnuje například přidání štěrkopísku a mrtvého dřeva do toku, obnovu stržených břehů a vytvoření zátok a odstavených ramen.

Relativně malé jsou možnosti obnovy nebo budování mokřadů a tůní. I když se zde vyskytují přirozené deprese, které jsou oblíbeným místem pro obojživelníky, často jim chybí důležité periodické zavlažování povrchovou vodou, které je pro jejich život nepostradatelné. Vytváření větších vodních ploch nebo mokřadů metodou „prokopeme se k vodě“ je v území prakticky zapovězené, a to z důvodu možného dotčení vodohospodářsky významného kolektoru. Naopak, pozitivním překvapením byla podpora povodňování ze strany VaK Břeclav. Tento postoj přináší naději pro obnovu původního charakteru území včetně specifické vegetace, na jejímž formování měly, a nadále mají, zásadní vliv právě vodohospodářské úpravy na Dyji spojené s ukončením procesu pravidelného a ekologicky významného zaplavování. V současnosti tak na Slováckých lukách dominuje převážně luční vegetace, která v minulosti prošla procesem zásahu a následného osázení komerčními travními směsmi. Nicméně díky fragmentům původní vegetace, které nebyly zcela zasaženy, a relativně zachovalému okolí se původní druhy rostlin na svá stanoviště více či méně úspěšně vracejí.

Změny vegetace

Po vodohospodářských úpravách došlo k ústupu vodních a vlhkomilných typů vegetace a naopak k přibývání vegetace typické pro mezofilní až suchá stanoviště. V současné době je vegetační pokryv charakterizován mozaikou různě degradovaných kontinentálních zaplavovaných luk, které se vyskytují na vlhčích částech, a mezofilních ovsíkových luk na částech sušších. Narušení vodního režimu lokality vedlo k degradaci, která měla za následek nejen zhoršení stavu existujících biotopů, ale také úplné vymizení některých druhů biotopů, které kdysi tvořily zdejší charakteristickou krajinu. To je případ eutrofní vegetace bahnitých substrátů, biotopu vysychajících mrtvých ramen a lučních tůní nebo vegetace makrofyt charakteristické pro stojaté vody mrtvých říčních ramen a tůní. V území rovněž chybí kontinentální vysokobylinná vegetace, která dříve pravděpodobně obsazovala obtížněji obhospodařovatelné podmáčenější plochy navazující na pravidelně kosené louky. Ze zajímavějších rostlinných druhů kontinentálních zaplavovaných luk se v území dosud vyskytují např. karbinec statný (*Lycopus exaltatus*), kyprej prutnatý (*Lythrum virgatum*), ožanka čpavá (*Teucrium scordium*), pryšec lesklý (*Euphorbia lucida*) a violka slatinná (*Viola stagnina*). Na místech s vyšší koncentrací solí v horních vrstvách půdního profilu najdeme některé halofilní a subhalofilní rostliny, např. blešník úplavičný (*Pulicaria dysenterica*), jetel jahodnatý (*Trifolium fragiferum*), proskurník lékařský (*Althaea officinalis*) nebo štírovník tenkolistý (*Lotus tenuis*).

Kromě již zmíněných vodohospodářských úprav a historického obdělávání luk jsou hlavními příčinami degradace biotopů v území zánik tradičních způsobů hospodaření a zejména pak masivní sečení a mulčování. Tyto aktivity podporují nepříznivé šíření invazních druhů rostlin, zhoršují kvalitu půdy a zvyšují negativní dopady sucha spojeného s globální klimatickou změnou. Aby byly obnova a udržení ekosystémů úspěšné, je nezbytné tyto faktory eliminovat, případně alespoň snížit jejich dopad.

Co s tím?

Po opatřeních zaměřených na obnovu hydrologického režimu by měla následovat specifická opatření zaměřená na obnovu charakteristického a co nejbohatšího druhového složení degradovaných biotopů. Obnova druhové rozmanitosti rostlinného pokryvu povede k posílení ekologické stability společenstev

Pisila čáponohá (*Himantopus himantopus*) je jedním z mnoha druhů bahňáků, kteří se na lokalitě vyskytují. Foto Oto Bernad

Štírovník úzkolistý (*Lotus tenuis*) vyžaduje střídavě vlhké, zásadité půdy se zvýšeným obsahem solí. Foto Marie Kotasová Adámková

a zlepšení podmínek pro přítomnost živočichů. Navrhujeme obnovit část silně degradovaných porostů prostřednictvím přenosu zeleného sena z předem vybraných blízkých zdrojových lokalit, kde jsou dostatečně zastoupeny cílové druhy rostlin. U méně degradovaných porostů, jejichž druhové složení a struktura nejsou zcela nepřijatelné, je vhodné provádět obohacení alespoň dosevem semen vybraných druhů získaných ručním sběrem na zdrojových lokalitách. Důraz bude kladen na důsledné potlačování invazních a expanzních rostlin pomocí specificky vybraných metod, od pravidelného a dobře načasovaného sečení (pcháč oset) přes vytrhávání (ambrózie peřenolistá) až po aplikaci herbicidů (klejicha, pajasan). Kvůli zlepšení podmínek pro mokřadní modrásky (rod *Maculinea*) bude potřeba na lokalitě podpořit výskyt krvavce totenu (*Sanguisorba officinalis*), pro udržení pestrokřídlece podražcového (*Zerynthia polyxena*) zajistit sečení porostů s podražcem křovištním (*Aristolochia clematitis*) ve vhodném termínu (až od konce června). Po provedení důkladného botanického průzkumu se bude možné zabývat tím, zda na lokalitu nevrátit druhy, které zde v minulosti velmi pravděpodobně rostly a vlivem degradace vymizely, ať už to bylo vinou vysychání, např. sítina tmavá (*Juncus atratus*) a konitrud lékařský (*Gratiola officinalis*), nebo intenzifikace obhospodařování, např. kosatec sibiřský (*Iris sibirica*) a hořec hořepník (*Gentiana pneumonanthe*). V ojedinělých případech lze uvažovat také o jejich dosazení jedinci z vhodných zdrojových lokalit v blízkém okolí.

I průběžnou péči je třeba dělat jinak...

Rozsáhlé změny bude třeba zavést i v udržovacím managementu. Tradiční péče o louky tohoto typu spočívá v pravidelném mechanizovaném sečení s odstraněním posečené biomasy. Dříve se nivní louky kosily dvakrát až třikrát ročně, avšak dnes je optimální kombinace jedné seče na přelomu května a června s podzimním přepasením koňmi nebo smíšeným stádem se zastoupením koní. Vždy je důležité se vyhnout celoplošnému sečení v jednom termínu. Vhodné je provádět fázovanou seč a také ponechávat neposečené části, které by měly v součtu každoročně zahrnovat 10 % rozlohy luk. V následujícím roce by měly být všechny tyto části striktně posečeny, aby nedošlo ke zhoršení stavu těchto oblastí. Sečení a pastvu je vhodné doplnit bránováním v předjaří (od února do poloviny dubna) pomocí lučních bran. Bránování zlepšuje provzdušnění půdy a usnadňuje přístup vlhkosti a živin do půdy. Podporuje krátkověké byliny a zvyšuje květnatost porostů. Diferencovanější přístup v obhospodařování, než je tomu u luk tvořících základ lokality, potřebují podmáčená místa. Ta je potřeba kosit vždy v optimální dobu pro danou plochu ručně vedenou lištovou sekačkou, případně křovinořezem s následným důsledným odklízením posečené hmoty. Tato optimální doba se může lišit mezi jednotlivými roky podle aktuálního hydrologického stavu, srážek a podobně, jinými slovy v závislosti na stupni podmáčení těchto lokalit. Jejich otevřený charakter pak mimo jiné ocení také velké množství ptáků.

Slovácké lúky představují regionálně významný luční komplex, který však v současné době trpí silnou degradací. I přes negativní vlivy lidské činnosti na hydrologický stav, biodiverzitu a ekosystémové funkce má toto území stále velký potenciál k obnově, a to díky pozůstatkům původních cenných společenstev a příznivému charakteru okolí. Doufejme, že díky aktuálnímu zaostření státní ochrany přírody na širší oblast Soutoku, a tedy i na Slovácké lúky, se brzy podaří začít realizovat plný potenciál obnovy tohoto území. ■

Poděkování:
Mgr. Eva Kryštofová a RNDr. Jitka Novotná; Česká geologická služba, Brno
RNDr. Ivana Jongepierová; AOPK ČR
Ing. Kamil Kasala; Vodovody a kanalizace, Břeclav
Ing. Libor Grbavčic; Povodí Moravy, provoz Břeclav
Ing. Oto Bernad; Státní zámek Lednice
Ing. Jan Dovrtěl; Lesy ČR, LZ Židlochovic